



مصادیق عسر و حرج در طلاق در رویه دادگاهها

گروه پژوهشی
انتشارات چراغ دانش



فهرست کلی

- معرفی مصادیق عسر و حرج موجب طلاق ۹
- مصادیق عسر و حرج موجب طلاق در آراء دیوان عالی کشور ۲۱
- مصادیق عسر و حرج موجب طلاق در آراء دادگاهها ۲۴۵
- مصادیق عسر و حرج موجب طلاق در نشستهای قضایی ۳۰۳
- مصادیق عسر و حرج موجب طلاق در نظریات مشورتی ۳۲۵
- مصادیق عسر و حرج موجب طلاق در قوانین و مقررات ۳۳۹

فهرست جزئی

- معرفی مصادیق عسر و حرج موجب طلاق ۹
- مبحث اول: کلیاتی راجع به طلاق ۱۱
- مبحث دوم: طلاق بر مبنای عسر و حرج ۱۲
- گفتار اول: عسر و حرج زن ۱۲
- الف) عوامل طبیعی یا حقیقی ۱۳
- ب) عوامل خارجی و واقعی ۱۳
- ج) عوامل شخصی ۱۳
- گفتار دوم: احراز عسر و حرج ۱۴
- مبحث سوم: بررسی چند مسأله ۱۶
- الف) آیا نشوز زوج از مصادیق عسر و حرج زوجه است؟ ۱۶
- ب) طلاق واقع شده بر مبنای عسر و حرج رجعی است یا بائن؟ ۱۷
- مبحث چهارم: صلاحیت محلی محاکم در رسیدگی به دعاوی خانواده ۱۹
- مصادیق عسر و حرج موجب طلاق در آراء دیوان عالی کشور ۲۱
- مبحث اول: آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور ۲۳
۱. وکالت زوجه در طلاق ۲۳
- مبحث دوم: آرای شعب دیوان عالی کشور ۲۸
۱. فرجام خواهی نسبت به قرار ابطال دادخواست صادره از دادگاه بدوی ۲۸
۲. فرجام خواهی نسبت به قرار رد دادخواست تأیید شده در دادگاه تجدیدنظر ۳۱

۳	دخالت وکلای پایه ۲ دادگستری و مشاوران حقوقی قوه قضائیه در دعاوی راجع به اصل نکاح و طلاق
۳۵	در محاکم بدوی و تجدیدنظر.....
۳۸	بی‌احترامی و فشار روحی زوجه از مصادیق عسر و حرج.....
۴۲	۵. بائن بودن طلاق ناشی از عسر و حرج زوجه.....
۴۶	۶. اختصاص تعیین نحله یا اجرت‌المثل به طلاق به درخواست زوج.....
۵۰	۷. نزدیکی به هر نحو، شرط استحقاق زوجه نسبت به تمام مهریه.....
۶۵	۸. لزوم تحقیق دادگاه پیرامون تحقق عسر و حرج در طلاق به درخواست زوجه.....
۶۸	۹. طلاق به دلیل غیبت زوج.....
۷۴	۱۰. طلاق به دلیل ازدواج مجدد زوج.....
۷۸	۱۱. طلاق به درخواست زوجه به دلیل عدم پرداخت نفقه.....
۸۳	۱۲. داوری در طلاق.....
۸۶	۱۳. تکلیف دادگاه در تقاضای طلاق به علت اعتیاد زوج.....
۸۹	۱۴. توکیل وکالت در طلاق اعطایی به زوجه.....
۹۳	۱۵. اثر ارتباط کامل دعاوی بر فرجام‌خواهی.....
۱۰۶	۱۶. فرجام‌خواهی در مهلت تجدیدنظرخواهی.....
۱۱۰	۱۷. دایره شمول مقررات صلاحیت محلی در قانون جدید حمایت از خانواده.....
۱۱۵	۱۸. درخواست طلاق زوجه با استناد به عسر و حرج.....
۱۱۸	۱۹. درخواست طلاق زوجه به علت عدم رعایت عدالت.....
۱۲۵	۲۰. درخواست طلاق زوجه به دلیل مفارقت جسمانی و ترک انفاق.....
۱۳۴	۲۱. شرایط تحقق عسر و حرج بر اساس ترک زندگی مشترک.....
۱۳۷	۲۲. درخواست طلاق زوجه به دلیل ناباروری زوج.....
۱۴۰	۲۳. درخواست طلاق زوجه به دلیل زندگی با خانواده همسر.....
۱۴۵	۲۴. گزینه‌های اثبات‌کننده عسر و حرج زوجه.....
۱۴۸	۲۵. کیفیت انجام داوری بین زوجین در دعاوی صدور گواهی عدم امکان سازش.....
۱۵۳	۲۶. نوع طلاق ناشی از عسر و حرج زوجه.....
۱۵۹	۲۷. قانون حاکم بر احوال شخصیه بیگانگان مقیم ایران.....
۱۶۵	۲۸. تقاضای طلاق توسط زوجه به دلیل محکومیت کیفری زوج.....
۱۷۳	۲۹. درخواست طلاق به دلیل بچه‌دار نشدن زوج.....
۱۷۸	۳۰. تأثیر پرداخت بعدی نفقه بر نفی عسر و حرج زوجه.....
۱۸۱	۳۱. ارتباط میزان بذل مهریه و ادعای عسر و حرج.....
۱۸۶	۳۲. اثر بلا تکلیف گذاشتن زوجه بر تحقق عسر و حرج.....

۱۹۰	۳۳. سکنه مغزی و شرط وکالت در طلاق
۱۹۴	۳۴. درخواست طلاق زوجه به دلیل ناباروری زوج
۱۹۸	۳۵. درخواست طلاق زوجه به دلیل محکومیت کیفری زوج
۲۰۵	۳۶. درخواست طلاق زوجه به دلیل ازدواج مجدد زوج
۲۱۲	۳۷. بذل مهریه در طلاق به استناد عسر و حرج
۲۲۲	۳۸. رابطه میان رفتار نامناسب جنسی و عسر و حرج زوجه
۲۲۷	۳۹. عدم وجود اعتبار امر قضاوت شده در دعاوی طلاق ناشی از عسر و حرج
۲۳۸	۴۰. مفهوم حق تعیین مسکن
۲۴۵	مصادیق عسر و حرج موجب طلاق در آراء دادگاهها
۲۴۷	مبحث اول: آرای دادگاههای بدوی و تجدیدنظر
۲۴۷	۱. طلاق به موجب عسر و حرج زوجه
۲۵۱	۲. رد دعوا به دلیل عدم اثبات عسر و حرج
۲۵۲	۳. مصادیق عسر و حرج زوجه برای صدور حکم طلاق
۲۵۴	۴. عدم احراز عسر و حرج در یکبار محکومیت زوج بابت ایراد ضرب ساده
۲۵۶	۵. تقاضای طلاق به لحاظ روابط نامشروع زوج
۲۵۸	۶. تقاضای طلاق به علت اعتیاد زوج
۲۶۰	۷. اعتبار امر مختومه در دعاوی طلاق
۲۶۱	۸. مصادیق عسر و حرج زوجه
۲۶۳	۹. عسر و حرج زوجه به سبب محکومیت زوج
۲۶۶	۱۰. اعتبار امر قضاوت شده در دعاوی طلاق
۲۶۸	۱۱. مصادیق عسر و حرج زوجه
۲۷۰	۱۲. درخواست طلاق به دلیل سوء معاشرت زوج
۲۷۲	۱۳. عدم تمکین زوجه به دلیل اعتیاد زوج
۲۷۳	۱۴. مصادیق عسر و حرج زوجه
۲۷۵	۱۵. تأثیر مفارقت جسمانی در عسر و حرج زوجه
۲۷۹	۱۶. خوف ضرر زوجه به علت ضرب و جرح
۲۸۱	۱۷. طلاق به علت عدم پرداخت نفقه زوجه
۲۸۳	۱۸. ممنوعیت صدور گواهی عدم امکان سازش در صورت عدم ثبت ازدواج
۲۸۵	۱۹. صدور رأی طلاق بدون اخذ نظریه کتبی داوران
۲۸۶	۲۰. دعاوی طلاق به دلیل عقیم بودن زوج
۲۸۸	۲۱. دعاوی طلاق به علت عدم پرداخت نفقه

۲۹۰ قبول مابذل طلاق خلع از سوی حاکم به جای زوج ممتنع
۲۹۲ تقاضای طلاق زوج به علت عدم شروع زندگی مشترک
۲۹۴ عدم تمکین زوجه به دلیل زندگی در منزل پدر شوهر
۲۹۶ تجویز ازدواج مجدد در فرض وجود حق حبس
۳۰۰ مبحث دوم: آرای دادگاه عالی انتظامی قضات
۳۰۰ ۱. عقیم بودن زوج
۳۰۰ ۲. عدم احراز عسر و حرج در فرض سفر زوج
۳۰۱ ۳. طلاق به دلیل مقذور نبودن ادامه زندگی برای زوجه
۳۰۳ مصادیق عسر و حرج موجب طلاق در نشستهای قضایی
۳۰۵ ۱. امکان بذل مدت به دلیل عسر و حرج
۳۰۶ ۲. تکلیف اجرت المثل زوجهای که به استناد عسر و حرج تقاضای طلاق نموده است.
۳۰۸ ۳. الزام زوج به بذل مدت در صورت عسر و حرج زوجه
۳۰۹ ۴. مصداق شرط نفقه در عقد منقطع و تبعات تخلف از این شرط
۳۱۲ ۵. نحوه اقامه دعوا به لحاظ سوء رفتار زوج در مدت نکاح غیردائم
۳۱۴ ۶. رجعی یا باین بودن حکم طلاق به استناد عسر و حرج
۳۱۶ ۷. طلاق زوجه به جهت عسر و حرج
۳۱۶ ۸. درخواست طلاق زن به استناد وکالتنامه رسمی
۳۱۷ ۹. ضرورت تعیین داور برای زوج غایب در پرونده طلاق
۳۲۰ ۱۰. تعیین داور در دعوای طلاق به لحاظ عسر و حرج
۳۲۱ ۱۱. قبول بذل حق و حقوق زوجه در صدور حکم طلاق غیابی
۳۲۲ ۱۲. تقاضای صدور گواهی عدم امکان سازش به لحاظ عسر و حرج و با توافق زوج
۳۲۵ مصادیق عسر و حرج موجب طلاق در نظریات مشورتی
۳۲۷ ۱. مصداق عسر و حرج بودن ایراد صدمه عمدی و توهین
۳۲۷ ۲. الزام زوج به طلاق زوجه به استناد عسر و حرج
۳۲۹ ۳. امکان انحلال ازدواج موقت به علت عسر و حرج زوجه
۳۲۹ ۴. عدم احراز عسر و حرج در فرض سکونت در منزل پدر زوج
۳۳۰ ۵. حکم خودداری زوجه از معرفی داور و ادعای عسر و حرج
۳۳۱ ۶. مصداق عسر و حرج نبودن کراهت زوجه از زوج
۳۳۱ ۷. نشوز زوج مصداق عسر و حرج
۳۳۲ ۸. الزام زوج به طلاق در صورت احراز عسر و حرج
۳۳۳ ۹. باین بودن طلاق به علت عسر و حرج

۳۳۴	۱۰. جنون زوج
۳۳۴	۱۱. لزوم احراز عسر و حرج در صورت کراهت
۳۳۵	۱۲. باین بودن طلاق به علت عسر و حرج
۳۳۶	۱۳. تفاوت طلاق خلع و طلاق عسر و حرج
۳۳۹	مصادیق عسر و حرج موجب طلاق در قوانین و مقررات
۳۴۱	از قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱
۳۴۱	فصل اول - دادگاه خانواده
۳۴۵	فصل دوم - مراکز مشاوره خانوادگی
۳۴۶	فصل سوم - ازدواج
۳۴۷	فصل چهارم - طلاق
۳۵۱	فصل پنجم - حضانت و نگهداری اطفال و نفقه
۳۵۲	فصل ششم - حقوق وظیفه و مستمری
۳۵۳	فصل هفتم - مقررات کیفری
۳۵۶	آیین نامه اجرایی قانون حمایت خانواده ۱۳۹۱
۳۵۶	فصل اول - دادگاه خانواده
۳۶۲	فصل دوم - مراکز مشاوره خانواده
۳۶۹	فصل سوم - ثبت ازدواج و طلاق و وقایع مربوط به آن
۳۷۱	فصل چهارم - نحوه ملاقات والدین با طفل
۳۷۳	قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳
۳۸۳	آیین نامه قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳
۳۸۶	از قانون مدنی

فصل اول

معرفی مصادیق عسر و
خرج موجب طلاق

مبحث اول: کلیات راجع به طلاق

طلاق در لغت به معنای رهایی، ترک کردن و آزاد کردن است. در واقع وقتی مردی همسرش را طلاق می‌دهد او را ترک نموده و رها می‌سازد و در اصطلاح، عبارت است از پایان دادن زناشویی به وسیله‌ی زن و شوهر و در حقوق عبارت است از انحلال عقد نکاح با رعایت تشریفات ویژه، در زبان فارسی برای طلاق لغات هشتن و گسیل کردن هم استفاده می‌شده و در گذشته طلاق‌نامه را هشته‌نامه و حجت طلاق هم می‌گفتند. طلاق حقی نیست که به مرد عطا شده باشد و از زن بازداشته شده باشد بلکه طلاق آخرین راه چاره‌ای است که برای پایان دادن به زندگی که امکان ادامه و استمرار یافتن امکان ندارد. بر اساس قوانین و موازین کشور وقوع امر طلاق از سه راه امکان‌پذیر است:

۱. طلاق به درخواست مرد (زوج)

۲. طلاق به درخواست زن (زوجه)

۳. توافق زوجین برای طلاق^۱

۱. ر.ک به طلاق در رویه دادگاهها، تهران، چراغ دانش، ۱۳۹۴.

مبحث دوم: طلاق بر مبنای عسر و حرج

هدف از انعقاد پیمان ازدواج ایجاد رابطه زوجیت و به تبع آن رسیدن به آرامش روحی است و چنانچه شرایط زوجین به گونه‌ای شود که آرامش روحی نداشته و دچار مشقت و گرفتاری شوند، طبق قانون می‌توانند درخواست طلاق به سبب عسر و حرج نمایند. عسر در مقابل یسر به معنای تنگی و دشواری، تنگدستی، فقر و تهیدستی و «حرج» نیز در معنایی مشابه عسر یعنی تنگدستی و سختی، تنگ‌دل شدن و به کار در ماندن قرار گرفته است. موجود بودن سبب عسر و حرج در زمان درخواست طلاق، تشخیص و احراز عسر و حرج زوجه توسط دادگاه و دائم بودن رابطه زوجیت از جمله شرایط اعمال ماده مذکور است.

گفتار اول: عسر و حرج زن

قانون مدنی در ماده ۱۱۳۰ به زن این حق را داده است در صورتی که ادامه زندگی برای وی با مشقت همراه باشد مشمول عسر و حرج قرار گرفته و از دادگاه درخواست طلاق نماید و تبصره این ماده مصادیق عسر و حرج را بر شمرده است که اهم آن عبارتند از:

۱. ترک زندگی خانوادگی از سوی زوج حداقل به مدت شش ماه متوالی و یا نه ماه متناوب در مدت یک سال بدون عذر موجه؛
۲. اعتیاد مرد به یکی از انواع مواد مخدر و یا ابتلا وی به مشروبات الکلی که به اساس زندگی خانوادگی خلل وارد آورد؛
۳. محکومیت قطعی زوج به حبس ۵ سال یا بیشتر؛
۴. ضرب و شتم یا هرگونه سوء رفتار مستمر زوج که عرفاً با توجه به وضعیت زوجه قابل تحمل نباشد؛
۵. ابتلای زوج به بیماری‌های صعب‌العلاج روانی یا ساری یا هر عارضه‌ی صعب‌العلاج دیگری که زندگی مشترک را مختل کند.

باید توجه داشت مواردی که قانون از آنها نام برده، حصری نیست و تنها مصادیقی از عسر و حرج است. بار اثبات هر یک از این موارد بر دوش زوجه است. علاوه بر موارد مذکور در هر موردی که دادگاه تشخیص دهد زن در عسر و حرج قرار گرفته با درخواست زوجه حکم طلاق صادر می‌کند.

در مجموع اهم مصادیق عسر و حرج را ناشی از سه عامل می‌توان دانست:

الف) عوامل طبیعی یا حقیقی

۱. مانند اعتیاد که با تغییر وضعیت طبیعی و ارگانیکی شخص جسم و روح او را تغییر داده و شرایط بنیادین زمان عقد را از بین می‌برد.
۲. عقیم بودن مرد: طبیعی است هر دختری به امید مادر شدن و تربیت فرزندان صالح ازدواج نموده و به خانه شوهر می‌رود؛ لذا حسرت مداوم ناشی از مادر نشدن غم و درد جانکاهی را در او ایجاد می‌نماید که می‌تواند او را دچار عسر و حرج نماید.
۳. جلوگیری از بچه‌دار شدن: که در چنین صورتی مرد به صورت غیرمنطقی مانع از بچه‌دار شدن زن می‌گردد.

ب) عوامل خارجی و واقعی

۱. حبس طولانی: دوری زوج از زوجه در مدت طولانی با فلسفه یک زندگی مشترک منافات داشته و برای زوجه مشقت آور خواهد بود.
۲. غیبت طولانی و ترک خانواده: این موضوع نیز به‌منزله فراموشی تعهداتی است که یک مرد با امضای مقدس‌ترین میثاق بشری یعنی میثاق ازدواج به آن، باید پایبند باشد؛ لذا این موضوع در جایی که به صورت عمدی اتفاق بیفتد از حساسیت بیشتری برخوردار خواهد بود.

ج) عوامل شخصی

۱. استنکاف از پرداخت نفقه: اداره خانواده و تأمین نیازهای مادی زن و فرزندان از وظایف زوج تلقی می‌شود و چنانچه زوج از پرداخت نفقه خودداری نماید، زوج می‌تواند تقاضای

طلاق نماید. هرچند که طبق ماده ۱۱۲۹ قانون مدنی اگر مردی مرتکب ترک نفقه گردد زن به استناد این ماده می‌تواند از دادگاه تقاضای طلاق نماید اما به دلیل اهمیت پرداخت نفقه از سوی مرد در صورتی که از پرداخت نفقه خودداری شود می‌تواند یکی از مصادیق عسر و حرج نیز به حساب آمده و بر اساس آن نیز زوجه تقاضای طلاق نماید.

۲. سوء معاشرت ۳. زناشویی غیرمترعارف ۴. اکراه شدید ۵. اختلاف سنی زیاد ۶. ازدواج مجدد بدون رضایت همسر اول ۷. جنون در صورتی که از موارد فسخ نباشد ۸. عدم رعایت شغل متناسب با حیثیت خانوادگی زوجه ۹. عقیم بودن مرد و بچه‌دار نشدن در طول ۵ سال و ده‌ها یا صدها مورد دیگر می‌تواند از مصادیق عسر و حرج به حساب آید.^۱

گفتار دوم: احراز عسر و حرج

احراز عسر و حرج توسط دادگاه صورت می‌گیرد در اینجا زن خود مدعی است و با توجه به قاعده «البینه علی المدعی» باید تمام ارکان آن را در دادگاه ثابت نماید. دادگاه بر اساس دو مورد به صدور حکم طلاق مبادرت می‌نماید.

۱. ارائه دلیل اثباتی عسر و حرج از جانب زوجه

۲. احراز وضعیت زندگی مشترک و عدم توانایی زوجه بر ادامه زندگی زناشویی

قاعده عام عسر و حرج در ماده ۱۱۳۰ قانون مدنی، هیچ‌گونه عذر و بهانه‌ای را با وجود شرایط مشقت‌بار زوجه نمی‌پذیرد.^۲

مطابق نظریه اداره حقوقی قوه قضاییه: «کراهت زوجه به تنهایی عنوان عسر و حرج ندارد و نمی‌تواند مصداق آن باشد، عسر و حرج مذکور در ماده ۱۱۳۰ ق.م. با کراهت مذکور در مورد طلاق خلع و مبارات موضوع مواد ۱۱۴۶ و ۱۱۴۷ ق.م. متفاوت است ولی اگر دادگاه پس از رسیدگی‌های لازم احراز نماید که نفرت به حدی است که ادامه زوجیت را برای

۱. مرتضی بهرامی، طلاق بر مبنای عسر و حرج، قابل دسترسی در پایگاه حقوقدانان.

۲. همان.

زوجه غیرممکن می‌سازد و موجب عسر و حرج زوجه است می‌تواند برابر ماده ۱۱۳۰ اصلاحی ق.م.اقدام کند.»